

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 24, Sayı/Issue: 45, Yıl/Year: 2022 (Haziran/June)

**Günümüzde Fındık Bahçelerinde Gerçekleştirilen Yarıcılık
Uygulamalarının Hanefi Mezhebindeki Müsâkât Akdi Hükümleri
Çerçevesinde Değerlendirilmesi**

*The Evaluation of Current Sharecropping Practices on Hazelnut Orchards
within the Framework of the Musaqaat Agreement in Hanafi School*

Salih Ülev

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İslam İktisadı ve Finans Bölümü -Dr., Sakarya University, Faculty of Political Sciences, Islamic Economics and Finance Department / salihulev@sakarya.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0002-0653-6821>

Mervan Selçuk

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İslam İktisadı ve Finans Bölümü -Dr., Sakarya University, Faculty of Political Sciences, Islamic Economics and Finance Dept. / mervanselcuk@sakarya.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0001-8384-373X>

Nazan Lila

Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi - Res. Asst., Sakarya University, Research Center for Islamic Economics and Finance / nazankapici@sakarya.edu.tr - <https://orcid.org/0000-0003-4858-233X>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 01/02/2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 16/05/2022

Yayın Tarihi/Date Published: 15/06/2022

Atıf/Citation: Ülev, Salih vd. "Günümüzde Fındık Bahçelerinde Gerçekleştirilen Yarıcılık Uygulamalarının Hanefi Mezhebindeki Müsâkât Akdi Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/45 (2022), 1-27. <https://doi.org/10.17335/sakaifd.1066486>

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

Copyright © Published by Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Sakarya University Faculty of Theology, Sakarya/Turkey.

Öz

Tarımsal üretim pek çok ekonomide olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir paya sahiptir. Özellikle fındık, çay ve yaş meyvelerin üretimi yakın tarihe kadar bilinçsizce gerçekleştirilse de günümüzde üretim imkânlarının gelişmesi sayesinde az maliyetle yüksek verim alınabilmektedir. Fakat başta miras yoluyla arazilerin bölünmesi, köyden şehre göç olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı ya tarım arazileri sahipleri tarafından terk edilmekte ya da yarıcılığa verilmek suretiyle işlenmeye devam edilmektedir. Halk arasında yarıcılık olarak bilinen bu ortaklıkların temeli, fıkihtaki müzâraa ve müsâkât ortaklıklarına dayanmaktadır. Bu çalışmanın amacı halk arasında yarıcılık olarak bilinen ve uygulanan müsâkât ortaklıklarının fındık bahçelerinde nasıl yapıldığını tespit etmek ve fıkihi problemlere neden olan uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi için öneriler geliştirmektedir. Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada, araştırma deseni olarak fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Araştırmamızın veri toplama yöntemi yarı yapılandırılmış görüşme ve doküman incelemesidir. Araştırmanın çalışma grubu kartopu örnekleme yöntemiyle seçilen ve daha önce müsâkât akdi yapmış fındık bahçesi sahibi veya fındık bahçesinin mahsulüne ortak olmuş 8 kişiden oluşmaktadır. Çalışmanın, klasik fıkihlâ irtibatının yanı sıra, halk arasında güncel bir uygulamanın nasıl yapıldığını ayrıntılarıyla ortaya koyması açısından sosyolojik, tarımsal üretimi konu edinmesi açısından ise tarım ekonomisini ilgilendiren boyutları bulunmaktadır. **Anahtar Kelimeler:** İslam Hukuku, Tarım Ekonomisi, Muamelat Fıkihi, Müsâkât, Müzâraa.

Abstract

Agricultural production has an important role in the Turkish economy as in many countries. However, the hazelnuts, tea and fresh fruits have been produced through inefficient methods for a long time. With the development of technology and new techniques, farmers have started to produce more efficient agricultural production with low costs. The basis of these partnerships, known as sharecroppers among the farmers, is based on muzara’ah and musaqat partnerships in Islamic Law. However, today it is not known whether these partnerships are made in accordance with the conditions of muzara’ah and musaqat agreements. In this study, we investigate how musaqat partnerships are made over hazelnut production, and we also try to detect problems that appear during the partnership. In addition, we offer suggestions to eliminate the detected problems.

When the literature on musaqat is examined, it is seen that this partnership agreement is not the subject of research separately, and that the issue is generally discussed in some fiqh issues that concern partnership agreements. During the literature review, it was seen that today there are no studies on how the partnership contract is fulfilled and what problems emerge in terms of Islamic law. The fact that this study directly focuses on the current practices of musaqat partnership and identifies the emerging fiqh problems will fill a gap in the literature.

In the study in which the qualitative research method was adopted, the phenomenological approach was used as the research design. Data collection methods of the study are semi-structured interviews and document analysis. The sampling of the study consists of 8 people selected by the snowball sampling. Six of the participants are sharecroppers, and two of them are owner of hazelnut orchards. As a result of the analysis of qualitative data, eight themes emerged, and these themes were presented in the findings section. The prominent points regarding the findings are listed below.

Orchard owners often manage their orchards through the musaqat partnership because they are not able to take care of their orchards adequately. Families who do not have enough workforce to maintain the hazelnut orchard and people who do not have technical knowledge about the hazelnut orchard prefer the musaqat partnership. It has been observed that the musaqat partnership established between the orchard owner and the sharecropper is usually established verbally, and the parties do not feel the need to make a written contract. The duration of the musaqat partnerships varies between one year and seven years. The way of expense sharing also varies.

One of the common occurrences in the partnership established between the sharecropper and the orchard owner is that the orchard owner terminates the partnership before the contract expires. The reason for the orchard owner to terminate the partnership is generally not justified. One of the conflict reasons between the partners is that they do not talk about the details of the

partnership when making an agreement at the beginning. For example, although they agree on making a partnership, they do not discuss the basic issues such as which expenses will be shared, which expenses will not be shared, and how the crop will be shared in detail. This situation causes conflicts among the parties in the process. After the partnership has been established, another point that the sharecroppers say is that the orchard owner frequently intervenes in the orchard maintenance and wants to have the orchard maintained in his own way. In some cases, a fixed amount of crop has been adopted in crop sharing. The mention of a fixed price emerges as an element affecting the legitimacy of the contract in terms of fiqh.

Keywords: Islamic Law, Agricultural Economics, Mu'âmalât, MUSAQAT, MUZÂRA'A.

Giriş¹

Tarihten günümüze tarımsal üretim birçok ülkede önemli bir paya sahip olmuştur ve Türkiye de bu ülkelerden biridir. Türkiye'nin 2019 verilerine baktığımız zaman, tarım sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payının yüzde 6,4 olduğu görülmektedir.² Özellikle fındık, çay ve yaş meyvelerin üretimi yakın tarihe kadar bilinçsizce gerçekleştirilse de günümüzde üretim imkânlarının gelişmesi sayesinde az maliyetle yüksek verim alınabilmektedir. Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatında birinci sırada olan fındık, başta Doğu Karadeniz bölgesi olmak üzere Karadeniz bölgesinin orta ve batı kısımlarında yoğun olarak üretilmekte ve fındık üretimi bu bölgede yaşayan halkın temel geçim kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Sakarya, Türkiye'deki fındık üretim alanının yüzde 10'una, fındık üretim miktarının ise yüzde 15'ine sahiptir. 2019 yılında Sakarya ilinde 72 bin hektar fındık ekim alanından hasat edilen toplam fındık miktarı 102 bin ton olarak gerçekleşmiştir.³

Günümüzde arazi sahipleri, çeşitli nedenlerden dolayı arazilerini işlemeyi bırakmaktadır. Miras paylaşımı neticesinde arazilerin küçük parçalara bölünmesi, arazilerden elde edilen gelirin ailelerin geçimini temin edecek seviyede olmamasına neden olmakta ve köylerden kente göçleri hızlandırmaktadır.⁴ Yarıcılık uygulamasında bahçe/tarla sahibi, bahçesinin bakımını başka bir kişiye vermekte ve elde edilen mahsul bahçe sahibi ile bahçenin bakımını üstlenen kişi arasında paylaşılmaktadır. Halk arasında uygulanan yarıcılık uygulamaları, klasik fıkihta yer alan müzâraa⁵ ve müsâkât ortaklıklarına tekabül

1 Bu makale, 25-26 Mart 2021 tarihinde Uluslararası İslami Sigortacılık ve Finans Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan ve sempozyum bildiriler kitabında özet olarak yayımlanan "Günümüzde Müsâkât Ortaklığı Uygulamaları: Fındık Üretimi Üzerine Keşifsel Bir Araştırma" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş halidir.

2 The World Bank (WB), "Agriculture, forestry, and fishing, value added (% of GDP) - Turkey" (Erişim 15 Nisan 2021).

3 Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), 2019 Yılı Fındık Sektör Raporu (Ankara: TMO, 2020), 3.

4 Elif Aşkın vd., "Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi:Yeşilyurt İlçesi Örneği" *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 14/2 (2013), 231-252.

5 Müzâraa, "tohum ekmek ve mahsulü belli oranda paylaşmak üzere arazi sahibiyle emek sahibi arasında yapılan ziraî ortaklık sözleşmesini ifade eder." Bk. Hüseyin Kayapınar,

etmektedir. Hz. Peygamber'in Hayber Yahudileri ile hurma bahçelerinin meyvelerinin paylaşımı üzerine anlaşma yapması, dört halifenin ve Medinelilerin uygulamaları müsâkât ortaklığının meşru bir akit oluşuna delil teşkil etmiştir.⁶ Günümüzde de çiftçiler arasında fındık üzerine yarıcılık uygulaması, yaygın olarak kullanılmaktadır. Fakat mevcut uygulamalarda fikhî esaslara riayet hususunda birtakım problemler gözlenmektedir.

Klasik fıkıh eserlerinin müsâkât babını incelediğimizde, bu konunun müzâraa akdinin peşi sıra ele alındığı görülmektedir. Birincil kaynaklarda konu, genellikle üç başlık altında ele alınmaktadır. Bunlar; müsâkâtın cevazı, akdin sıhhatini etkileyen unsurlar ve müsâkâtın ahkâmıdır. Müsâkât babında öncelikli olarak ortaklık kurulacak akdin konusu ile ilgili tartışmalara yer verilmiştir. Müsâkât akdini meşru gören çoğunluk, bir yıldan fazla canlı kalan meyve ağaçlarının bu akde konu olabileceği görüşündedir. Müsâkât akdinin vadesinin belirlenmesiyle ilgili meseleler, akdin sona ermesi ve akdin hangi koşullar altında feshedileceği bu eserlerde geniş bir çerçevede tartışılmıştır.⁷ Araştırma sahası olan bölgede çoğunluk olarak Hanefi mezhebinin takip edilmesi sebebiyle konunun teorik boyutu incelenirken Hanefi mezhebi eserlerinden yararlanılmıştır.

Müsâkâta ilgili Türkiye'de yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde, bu ortaklık akdini müstakil olarak konu edinen birkaç çalışma olduğu görülmüştür.⁸ Söz konusu çalışmalar müsâkât akdini genel olarak teorik çerçevede ele almakta, meselenin uygulamadaki problemlerine değinmemektedirler. Ayrıca İslam hukukunda akitleri farklı açılardan ele alan çalışmalarda da müsâkât akdine sınırlı şekilde ve sadece bir yönden değinilmektedir. Örneğin bir çalışmada kabzın selem, mudârebe, müzâraa ve müsâkât akitlerine olan

"Müzâraa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/234-236.

- 6 Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003), 8/284-85; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 9/412; Ali Haydar Efendi (küçük), *Dürrü'l-hukkâm şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm* (Suud: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003), 3/476; Hamdi Döndüren, "Müsâkât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/70-71.
- 7 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/285; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar*, 9/414; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm*, 3/476-485.
- 8 Söz konusu çalışmalar şu şekilde sıralanabilir: Hüseyin Kayapınar, *İslam Hukukunda Ortaklık ve Kira Yoluyla Arazinin İşletilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993); Ahmet Yılmaz, *İslam Hukukunda Muzaraa* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996); Hanefi Çakmak, *İslam Hukukunda Tarım İşletmeciliği ve Tarım Ortaklığı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999).

etkisi ele alınmıştır.⁹ Bir diğer çalışmada ise İslam hukukunda özür meselesinin süreli akitlere olan etkisi incelenirken müsâkât akdine de değinilmiştir.¹⁰ Mezhepler arası mukayese niteliğinde olan bir tez çalışmasında¹¹ ise İbn Rüşd'ün *Bidayetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*¹² adlı eserinde Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer'e nispet edilen görüşler ele alınıp Hanefi mezhebi açısından değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışmada İbn Rüşd'ün müsâkât ile ilgili Hanefi imamlardan yaptığı nakillere yer verilmiştir. Bu nakillerin çalışmada sınırlı şekilde ve mezhepsel bir değerlendirme yapmak amacıyla verildiği, güncel durumla herhangi bir bağlantı kurulmadığı görülmektedir. Türkiye özelinde müsâkâtın güncel uygulamalarıyla ilgili herhangi bir çalışmaya da rastlanmamakta, konunun genellikle klasik fıkhıdaki işleyişi ve klasik fıkhıdaki tartışmalara temas edilerek işlendiği görülmektedir.

Konu ile ilgili uluslararası literatür incelendiğinde Türkiye'dekine benzer bir durumla karşılaşmaktadır. Müsâkâtın modern anlamda nasıl uygulanabileceğine yönelik sınırlı çalışma bulunmaktadır. Endonezya'da yapılan bir çalışmada, ülkenin tarımsal arazilerinin dönüşümüyle beraber ortaya çıkan sürdürülebilir tarım alanı oluşturma sorunu ele alınmıştır. Yazarlar bu zorlukların oluşturduğu kayıp ve maliyetlerin giderilmesi için müsâkât ortaklığının bölgesel olarak kamu arazileri üzerinden kurulmasını önermektedir.¹³ Bu ortaklığın devlet güvencesi altında oluşturulması, âtl arazilerin yeni istihdam kaynağı sağlayarak fakirlik probleminin ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacağını belirtmektedirler. Ayrıca bu tarım arazilerinde üretilen tarımsal ürünlerin ihtiyaç sahiplerine piyasa fiyatından daha uyguna ulaştırılması da önerilmektedir.

Malezya'nın Selangor eyaletinde yapılan çalışmada, pirinç üreticilerinin arazi kiralama uygulaması İslami perspektiften ele alınmıştır. 403 pirinç üreticisi ile yapılan anketin sonuçlarına göre; arazilerin çoğunlukla icâre akdiyle maktu bir bedel karşılığında kiralandığı tespit edilirken çok az bir kısmının

9 Mustafa Kisbet, "İslam Borçlar Hukukunda Kabzın Akitlere Etkisi", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2015).

10 Mehmet Selim Aslan, *Süreli Akidlere Etkisi Açısından İslam Borçlar Hukukunda Özür* (Bursa: Emin Yayınları, 2018).

11 Salih Güner, *İbn Rüşd'ün Bidayetü'l-Müctehid Nihâyetü'l-Muktesid Adlı Eserinde Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer'e Nispet Edilen Görüşler ve Bunların Hanefi Mezhebi Açısından Değerlendirilmesi* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015).

12 Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd El-Hafid, *Bidayetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1991).

13 Ujang Maman Maman vd., "'Al-Musaqah' and Sharia Agribusiness System: An Alternative Way to Meet Staple Food Self-Sufficiency in Contemporary Indonesia", *Hunafa: Jurnal Studia Islamika* 14/2 (2017), 189-231.

müzâraa ve müsâkât akdine konu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ankete katılan çoğunluğun görüşüne göre oşürün kiracı veya müsâkât sözleşmesinde hasat eden kişi tarafından ödenmesi gerekmektedir.¹⁴

Literatür taraması sırasında görülmüştür ki müsâkât akdi ile ilgili olarak klasik fıkıh kitaplarımız daha ziyade hurma ile üzüm veya bunlara kıyas yoluyla diğer ağaç ve meyvelere değinmişlerdir. Bu çalışmada ise ülkemizde önemli bir yer tutan fındık bahçeleri özelindeki müsâkât konusu ele alınacak olup çalışmanın bu hususta literatüre bir katkı sağlaması hedeflenmektedir. Çalışmanın, klasik fıkıhla irtibatının yanı sıra, halk arasında güncel bir uygulamanın nasıl yapıldığını ayrıntılarıyla ortaya koyması açısından sosyolojik, tarımsal üretimi konu edinmesi açısından ise tarım ekonomisini ilgilendiren boyutları bulunmaktadır.

Bu çalışmada, bölgede yarıcılık olarak bilinen ve uygulanan müsâkât ortaklıklarının fındık bahçeleri üzerinden nasıl yapıldığı açıklanacak ve uygulamadaki aksaklıkları giderecek öneriler geliştirilecektir. Uygulamada yaşanan sorunlar, fıkhi problemler, taraflar arasındaki uyumsuzluk, gelir ve gider paylaşımlarının nasıl yapıldığı gibi faktörler tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışmamızın ana başlıkları; müsâkât ortaklığının fikhî esasları, yöntem, bulgular ve mevcut durumun fikhî değerlendirmesinden oluşmaktadır.

1. Müsâkât Ortaklığının Fikhî Esasları

Sözlükte *hayvana veya ağaca su vermek* anlamındaki müsâkât (مُسَاكَاة) kelimesi¹⁵ fıkıh terimi olarak bahçenin bakım, gübreleme ve sulamasını üstlenecek olan çiftçi/işletmeci ile bahçe sahibi arasında, hasat edilecek ürünü belirlenen bir oranda paylaşmak üzere yapılan sözleşmeyi ifade etmektedir.¹⁶ Medinelilerin *muamele* olarak isimlendirdiği¹⁷ müsâkât akdinin dayanağı, sünnet ve toplumun bu tür bir sözleşmeye duyduğu genel ihtiyaçtır.¹⁸ Hangi tür bitkilerde müsâkât akdi kurulabileceği konusunda döneme ve toplumun ihtiyacına göre alimler arasında farklı görüşler söz konusu olmuştur. Sulama ve bakım ile büyüyen, bir yıldan daha uzun süre yaşayan meyve ağaçları ile üzüm

14 Asmak Ab. Rahman - Pazim Fadzim Othman, "The Agricultural Land Tenancy Contract from The Islamic Perspective And Its Practice Among Farmers: A Study in Selangor, Malaysia", *African Journal of Agricultural Research* 7/10 (2012), 1587-1594.

15 Muhammed b. Ebî Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-sihâh* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009), 274; Cemaleddin İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.), 14/390.

16 Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Merğınânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyetü'l-mübtedi* (Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmu'l-İslamiyye, 1995), 7/110; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-hukkâm*, 3/476.

17 Merğınânî, *el-Hidâye*, 7/110; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-hukkâm*, 3/476.

18 Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-hukkâm*, 3/476.

bağlarının müsâkât akdine konu edilmesi Hanefi mezhebinde caiz görülmüştür.¹⁹ Ayrıca patlıcan vb. sebzeler ile dut ve gül gibi yapraklarından istifade edilen bitkiler de müsâkât akdinin konusu olabilmektedir.²⁰ Sonraki Hanefi alimleri ise toplumun ihtiyacına binaen kerestesinden istifade edilen ve bakım ve sulama yoluyla büyüyen kavak gibi ağaçların da müsâkât akdine konu olabileceğini ifade etmişlerdir.²¹

Tarafların irade beyanları ve akdin konusu olan meyve ağaçları müsâkât akdinin unsurlarını oluşturmaktadır.²² Tarafların hukuki işlem yapma ehliyetine sahip olması, akde konu olacak ağaçların anlaşmazlığa yol açmayacak şekilde belirlenmesi, mahsul paylaşımında oranın ve müsâkâta konu olan işin belirlenmesi ve bakımı yapılacak yerin işletmeciye teslim edilmesi ise müsâkât akdinin sıhhat şartlarını oluşturmaktadır.²³ Müsâkât akdinde tarafların hisselerinin şâyî hisse olarak belirlenmesi gerekmektedir.²⁴ Ürün olgunlaşmaya kadar taraflar, karşılıklı rıza ile mahsul paylaşım oranında değişiklik yapabilirler.²⁵ Buna ilave olarak üzerinde ortaklık kurulan ürünün, çalışma ve emekle artıp büyüyecek bir durumda olması da müsâkât akdinin sıhhat şartıdır. Dolayısıyla olgunlaşmış bir ürünün müsâkâta konu edilmesi akdi fasit kılar.²⁶ Müsâkâta süre olarak, ağaçların ürün vermeyeceği bir mevsimin belirlenmesi de akdi fasit kılan unsurlardandır.²⁷ Ayrıca işletmecinin üstlenmesi gereken işleri bahçe sahibine şart koşturmak, elde edilecek mahsulün tamamının veya belli bir miktarının taraflardan birine verilmek üzere maktu olarak önceden belirlenmesi ve ürünün olgunlaşmasına fırsat vermeyecek ölçüde vadenin kısa olarak belirlenmesi de akdin sıhhatine engel olan hususlardandır.²⁸

Müsâkât akdinde emek sahibinin alacağı ücret, elde edilecek mahsulün bir kısmından ödenir. Dolayısıyla akit anında ücret miktarı net olarak bilinmemektedir. İslam akit hukuku çerçevesinde bakıldığında ücretin belirsizliği sözleşmeyi fasit kılan bir unsur olmasına rağmen, duyulan toplumsal ihtiyaca

19 Ebû'l-Fazl Mevdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'îli'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.), 3/80.

20 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/286; Esad Muhammed Said Es-Sağircî, *Delilleri İle Hanefî Fıkhu*, çev. Halil Aldemir vd. (İstanbul: Polen Yayınları, 2010), 1028.

21 Döndüren, "Müsâkât", 32/70-71.

22 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/285; Ali Haydar Efendi, *Dürreru'l-hukkâm*, 3/480.

23 Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 3/267-270; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/286; Merğunânî, *el-Hidâye*, 7/110; Ali Haydar Efendi, *Dürreru'l-hukkâm*, 3/480-482.

24 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/285-286; Merğunânî, *el-Hidâye*, 7/110.

25 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/289.

26 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/286.

27 Ali Haydar Efendi, *Dürreru'l-hukkâm*, 3/481-482.

28 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 8/286; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar*, 9/415; Döndüren, "Müsâkât", 32/70.

binaen müsâkât akdine istihsanen cevaz verilmiştir.²⁹ Müsâkât akdinde istihsana konu olan bir diğer husus ise vadedir. Hanefiler; her tarımsal ürünün olgunlaşma süresi ve hasat zamanının genel olarak bilindiğini ve bu konuda oluşan yörenin örfü göz önüne alınarak istihsan yoluyla müsâkât akdinde vadenin belirlenmesini zorunlu görmemektedirler.³⁰

Müsâkât akdinde bahçeyi işleyen tarafın sorumluluğunda mahsulün niteliğine ve niceliğine katkı sağlayan sulama, ilaçlama, gübreleme, ayıklama, budama, mahsulün hasat edilmesi ve bekçilik gibi işler bulunmaktadır.³¹ Buna karşın mahsulün artışına doğrudan etkisi olmayan, bahçenin çevresini hayvanlardan korumak için tel örgü çekme, çit ve kapı yapma gibi bahçenin demirbaşı olarak katkı sağlayan kalıcı işler bahçeyi işleyen kişinin sorumluluğunda değildir.³² Müsâkâtta tarafların sorumluluğunu belirlemeye yönelik olarak oluşturulan bir başka kriter ise akdin hangi aşamada olduğudur. Meyvenin oluşumundan önceki sulama, ayıklama gibi bakım işleri bahçeyi işleyen kişinin sorumluluğundadır. Meyve oluşumundan sonra, ancak mahsulün taksiminden önceki işler tarafların her ikisinin de sorumluluğundadır. Aynı şekilde taksimden sonraki işler de iki tarafın sorumluluğunda bulunmaktadır.³³

Hasat sonucunda elde edilen mahsul, akdi yapan taraflar arasında akit sırasında belirlenen oranda paylaşılmaktadır. Akdin gereği, çıkan mahsule ortak olmaktır. Eğer mahsul elde edilememişse taraflar sonuca katlanmakta ve birinin diğerine karşı bir hakkı söz konusu olmamaktadır.³⁴ Elde edilen mahsulün öşürü, tarafların mahsul paylaşımından sonra kendi paylarına düşen mahsul miktarları üzerinden hesaplanmaktadır. Her bir taraf kendi payına düşen ürünün nisap miktarını aşması durumunda, bu ürün üzerinden öşür miktarını hesaplayıp vermelidir.³⁵ Bahçe sahibinin izni bulunmadığı sürece işletmecinin, bahçeyi müsâkât ile üçüncü bir kişiye verme yetkisi yoktur.³⁶ Ayrıca fasit bir müsâkât akdi yapılması durumunda, elde edilen ürünlerin tamamı bahçe sahibine ait olup bahçeyi işleyen kişi emeğinin karşılığı olarak ecr-i misli hak eder.³⁷

29 Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 3/264.

30 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/286; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar*, 9/414.

31 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/289; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-hukkâm*, 3/482.

32 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/289; Döndüren, "Müsâkât", 32/71.

33 Merğınânî, *el-Hidâye*, 7/109.

34 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/289; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar*, 9/415; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-hukkâm*, 3/484.

35 İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar*, 3/278; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı" (Erişim 18 Nisan 2022).

36 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/290.

37 Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-hukkâm*, 3/484-485.

Hasat zamanı gelmeden bahçe sahibinin vefat etmesi halinde, bahçe sahibinin mirasçıları bahçeyi işleyen kişinin işine engel olamamaktadır.³⁸ Sözleşmede belirtilen vade tamamlanmasına rağmen mahsul henüz hasat edilmişse istihsan deliline binaen müsâkât akdinin süresi hasat edilecek vakte kadar uzatılır.³⁹ Ancak bu ek sürede işletmecinin, ağaçların ecr-i mislini ödeme sorumluluğu yoktur. Bu hükmün sebebi ağaçlar üzerinde icâre akdi kurulmasının varid olmamasıdır.⁴⁰

Müsâkât bağlayıcılığı olan, lâzım bir akit olduğundan haklı bir sebep bulunmadıkça tek taraflı olarak feshedilememektedir.⁴¹ Örneğin bahçeyi işleyecek kişinin hırsızlıkla tanınması, bahçe sahibinin müsâkât akdine konu olan bahçeyi satmadan ödeyemeyeceği büyük bir borç altına girmesi bahçe sahibi için haklı sebep sayılmaktadır. Diğer yandan bahçeyi işleyen işi yürütemeyecek derecede hasta olması yahut yolculuğa çıkmak durumunda kalması, kendisi için bir fesih sebebidir.⁴²

Bahçeyi işleyen kişinin akde konu işe başlamadan taraflardan birinin vefat etmesi, sözleşmede belirlenen vadenin sona ermesi, bahçe üzerinde üçüncü bir kişinin hakkının ortaya çıkması, tarafların akdi feshetme konusunda karar alması (ikâle) veya yukarıda zikredilen haklı/mücbir sebeplerden birine dayanarak sözleşmenin tek taraflı olarak feshedilmesi müsâkât akdini sona erdirmektedir.⁴³

2. Yöntem

Nitel araştırma yönteminin benimsendiği çalışmada, araştırma deseni olarak fenomenolojik yaklaşım kullanılacaktır. Fenomenolojik araştırma, kişilerin bir fenomen ile ilgili tecrübelerini açıklayan, kişilerin bu tecrübelerindeki ortak özelliklere odaklanan bir nitel araştırma desnidir. Yapılan bu betimlemede kişilerin neyi, nasıl tecrübe ettikleri ortaya çıkarılmaktadır.⁴⁴ Çalışmamızda halk arasındaki *yarıcılık uygulamaları* bizim fenomenimiz olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın çalışma grubu, yarıcılık uygulamasını tecrübe etmiş, bu akitle fındık bahçesini işleyen veya kendi fındık bahçesini başkasına işlettiren 8 kişiden oluşmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniğiyle seçilmiştir. Kartopu örnekle-

38 Mevsîfî, *el-İhtiyâr*, 3/80.

39 İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar*, 9/413; Döndüren, "Müsâkât", 32/71.

40 Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm*, 3/480-485.

41 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/289; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm*, 3/484.

42 Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 3/270; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/291; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm*, 3/487.

43 Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 3/270; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/291-92; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm*, 3/485-486; es-Sağircî, *Delilleri İle Hanefî Fıkhı*, 1030.

44 John Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 77-79.

leme, evreni oluşturan bireylere ulaşmanın zor olduğu durumlarda kullanılan bir örneklem seçim tekniğidir. Bu teknikte, örnekleme girmeye uygun bir kişiyle görüştüktan sonra o kişiden bilgi alınarak aynı ölçüte uyan diğer kişilere ulaşılmaktadır.⁴⁵ Yarı yapılandırılmış görüşme yapılan kişilerden altısı yarıcı ikisi ise fındık bahçesi sahibidir. Araştırmamızın veri toplama yöntemi yarı yapılandırılmış görüşme ve doküman incelemesidir. Araştırmanın yayınlanması için Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'ndan (05.05.2021 tarih ve E-61923333-050.99-29203 sayılı) etik onay alınmış ve yarı yapılandırılmış görüşmelere başlanmadan önce katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılara, araştırmacılar tarafından hazırlanmış 10 soru sorulmuştur. Sorular, katılımcıların müsâkât ortaklığı tecrübelerinin ayrıntılarını keşfetmeye yöneliktir. Bu bağlamda katılımcılara; müsâkât ortaklarına nasıl ulaştıkları, ortaklıkları nasıl başlattıkları, ortaklarıyla ne tür bir anlaşma yaptıkları, bahçelerini yarıya vermelerinin sebepleri, gübre, ilaçlama ve diğer bakımların masraflarının nasıl karşılandığı, elde edilen mahsulü nasıl paylaştıkları, ortaklarıyla yaşadıkları anlaşmazlıkların sebeplerinin neler olduğu gibi sorular sorulmuştur. Yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler bir ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve ortalama 25 dakika sürmüştür. Ses kayıtları metne aktarılarak ATLAS.ti nitel araştırma programı vasıtasıyla analiz edilmiştir. Analiz sonucunda 8 tema ortaya çıkmış ve bu temalar bulgular kısmında başlıklar halinde sunulmuştur. Araştırma sonuçlarının mümkün olduğunca yansız aktarılması ve ulaşılan sonuçların geçerliliğini kontrol etmek amacıyla meslektaş teyidine başvurulmuştur. Görüşmelerin metin çözümleri ve temaların uyumluluğu nitel araştırma konusunda uzman bir akademisyen tarafından kontrol edilmiştir. Görüşmelerde müsâkât akdi yapan tarafların bu ortaklıkla ilgili tecrübelerinin ayrıntıları keşfedilmiş ve bulgular değerlendirilerek ortaya çıkan fikhî sorunlara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların yaşları 41 ila 65 arasında değişmektedir. Katılımcıların 6'sı erkek, 2'si kadındır. Benzer şekilde 6'sının müsâkât ortaklığındaki konumu yarıcı iken 2'si bahçe sahibidir. Katılımcıların tamamı evli olmakla birlikte aylık gelirleri 2500 ila 5000TL arasında değişmektedir.

45 Nadir Suğur (ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2009)

Tablo 1: Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Meslek	Medeni Durum	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Aylık Gelir	Ortaklıktaki Konumu
K1	64	Emekli	Evli	Erkek	Lise	3000	Yarıcı
K2	60	Emekli	Evli	Erkek	Lise	5000	Bahçe Sahibi
K3	60	Çiftçi	Evli	Erkek	Ön lisans	5000	Yarıcı
K4	41	Çiftçi	Evli	Kadın	Lise	2500	Yarıcı
K5	55	Çiftçi	Evli	Erkek	İlkokul	3500	Yarıcı
K6	65	Esnaf	Evli	Erkek	İlkokul	5000	Yarıcı
K7	61	Emekli	Evli	Kadın	İlkokul	3500	Yarıcı
K8	59	Esnaf	Evli	Erkek	Lise	5000	Bahçe Sahibi

3.2. Bahçe Sahibinin Tarlasını Yarıya Verme Sebepleri

Bahçe sahipleri genellikle bahçeleriyle yeterince ilgilenemediği için yarıcılık yoluyla bahçelerini işlettikleri görülmektedir. Fındık bahçesinin bakımını yapacak yeterli işgücü bulunmayan aileler, yaşlılar ve miras yoluyla fındık bahçesi sahibi olan ama fındıkçılık işi hakkında bilgisi olmayan kişiler bahçelerini yarıya vermeyi tercih etmektedir.⁴⁶ Genellikle üst soydan miras olarak kalan bahçeler, varisler tarafından yeterince ilgi görmemektedir. Bahçe sahibinin çocukları genellikle fındık dışında başka işlerde çalışmakta fındıkçılık bir yan gelir olarak kalmaktadır. Böyle olunca, fındık bahçesi ile ilgilenmek kendilerine ekstra bir iş yükü getirmektedir. Mevcut durumda 6 tane fındık bahçesini yarıya alarak bakımını yapan Katılımcı 3, bahçe sahiplerinin yarıya verme sebebi olarak şunları ifade etmektedir:

“Şimdi vermesinin sebebi babası ölmüş anası ölmüş. Zaten bahçeleri, anası babası yapmış. Kendisi devlet memuru olmuş veyahut gurbete çıkmış. Veyahut bir dükkân almış zenginleşmiş. Bahçede işler yolunda gitmiyor. Bahçeye zamanı yok gitmeye. Onun için bize veriyor bahçeyi. Olay genelde bu yani. Bahçeye bakılamaması. Bir de girdi maliyetleri çok yüksek. Adam nasıl yapıyor biliyor musun? Bahçeyi kendisi toplasa, mesela 5 tonluk bahçe olsa, kendisine bir ton kalır. 4 tonunu bahçede yer. Hep işçi ile yapsa bunu. Yani işçiye yaptırıp makineye yaptırsa 4 tonunu bahçede yer. Kendisine bir ton kalmaz. Ama bize verince iki buçuk ton fındığı oluyor. Hem de bahçesi güzelleşiyor. Biz kendimiz yaptığımız için işçiliği hesaba katmıyoruz genelde.” (K3, Yarıcı)

Bahçesini iki yıldan beri yarıya veren Katılımcı 2 ise yarıya verme sebebi olarak sağlık problemlerini göstermektedir:

46 Ertan Karabıyık - Saniye Dedeoğlu, *Yeşimiyeci, Yarıcı Veya Kürekçi; Hepsi Çocuk Tarımsal Üretimde Ücret Tipleri ve Çocuk İşçiliğinin Görünümleri* (Ankara: Kalkınma Atölyesi, 2018), 65.

“Sağlık nedenlerinden dolayı yarıcılığı tercih ettim. Sağlık problemlerim nedeniyle yeterince ilgilenemiyordum. Çocuklar da burada değil. Onlar da ilgilenmiyor. O nedenle yarıya verdim” (K2, Bahçe sahibi)

3.3. Ortakların Birbirlerini Tercih Etmelerinin Sebepleri

Müsâkât ortaklığı kurulurken, tarafların ortak olmak için birbirlerine nasıl ulaştığı ve bu ortaklık tercihlerinde etkili olan faktörler incelendiğinde, kimi zaman yarıcının bahçe sahibine teklif götürdüğü, kimi zaman ise bahçesi ile ilgilenemeyen bahçe sahibinin bahçesini yarıya alabileceği kişileri bulmak için çevresine haber verdiği, çevresindekilerin tavsiye ettiği kişi ile görüşerek ortaklığı başlatmaya karar verdikleri görülmektedir.

“Yarıcılık yaptığım bahçe sahiplerinden birkaç tanesi araştırarak beni bulmuş. Fındığa hastalık gelmiş, böcek gelmiş, diken gelmiş. Bu işin altından kalkacak birini araştırmışlar. Tavsiye üzerine beni buldular. Hiç tanıdığım insanlar değil.” (K3, Yarıcı)

Bahçe sahiplerinin Katılımcı 3’ü tercih etmelerinin sebebi olarak bahçesinin bakımını en iyi şekilde onun yapacağını ve teknik bilgiye sahip olduğunu düşünmeleri iken, bahçe sahibi olarak Katılımcı 2’nin yarıya vereceği kişiyi tercih etmesindeki temel faktör o kişiye güven duyması olmuştur:

“Bu yarıcı daha önceden iki üç sene önce bir yarıya yer olursa bana söyle diye haber bırakmıştı. Biz bu kişiye inşaat yaptırmıştık. Çatıyı tamir ettirdik. Çatıyı yaptırırken çivi vermiştim bu kişiye, heybesine koymuştu. En son giderken az bir kalan çiviye bana teslim etmişti. Komşunun tarlasını da 10-12 sene toplamışlardı. Karşıda onun kardeşleri bir polislin yerini topluyorlar. 5 vakit namazlı dürüst çocuklar, mülayim insanlar. Tanıyorum yani. Bundan dolayı bu kişiyi tercih ettim.” (K2, Bahçe sahibi)

Fındık bahçesinin çok bakımsız olduğu durumlarda, bahçenin bakımı çok işçilik gerektirdiğinden, bahçe sahiplerinin kimi zaman bahçesini yarıya vermede zorlandıkları görülmüş, bu durumda yarıya alma teklifini kim kabul ederse ona bahçenin işletmesini teslim ettikleri olmuştur. Örneğin Katılımcı 4 daha önce bahçe sahibinin teklif götürdüğü kişilerin bahçeyi çok bakımsız bularak teklifi kabul etmediklerini ifade etmektedir:

“Ben birinci yarıcılığı yaptıktan sonra bana teklif geldi. Başka yerden. Şimdi yaptığım yerden... Benden önce birkaç kişiye teklif etmişler, yarıya alması için. Adamlar yeri beğenmemiş. Çünkü yer diken içinde. Kaç sene bahçeye hiçbir şey yapılmamış. Şimdi pis de olsa ben görevimi biliyorum adam yerini biliyor.” (K4, Yarıcı)

3.4. Ortaklığın Kurulma Usulü

Bahçe sahibi ile yarıcı arasında kurulan ortaklığın genellikle sözlü olarak kurulduğu, tarafların yazılı bir sözleşme yapma ihtiyacı hissetmedikleri görülmüştür. Halihazırda 6 bahçe sahibiyle müsâkât ortaklığı yapan Katılımcı 3, bahçe sahiplerinden hiçbirisiyle yazılı sözleşme yapmadığını ifade etmektedir:

“Biz nasıl yapıyoruz biliyor musun? Kimseyle daha sözleşme yapmadık. Karşılıklı güven esasına dayalı, söze dayalı itimada dayalı ortaklık kurduk herkesle. 5 yıl 3 yıl süreyle. Bu aslında yasal olarak yapılması gereken bir olay. Hem İslami açıdan hem de kanuni dayanağı olması için yasal sözleşmesi yapılması gereken bir ortaklık bu.” (K3, Yarıcı)

Bahçe sahibi Katılımcı 2 ise sözleşmeyi yazılı olarak yapmanın daha doğru olduğunu düşünerek yazılı sözleşme yapmak istemesine karşın yarıcının buna yanaşmadığını ifade etmektedir.

“Yazmak lazım ama yarıcı gerek yok dedi. Her sene yaptığım şeyleri söyledim. Bizde ekstradan bir şey yok zaten tarla bakımlı. Gir tarlaya topla, tırpanını yap. Ben verdiğimde hiç filiz ve dal yoktu. Bunları yapmadan topladı. Ama bunları her sene yapmazsan tarla düşer, adam üç sene filiz almamış.⁴⁷ Bu tip tarlaları zaten 3’te 1’e topluyorlar... Sözleşmeyi yazalım dedim. Ben yazdım sözleşmeyi. Yarıcı ‘Abi gerek yok’ dedi. Tereddüt etti. Bir sene sonra ne gösterir diye. Tabi o da araştırıyor soruyor. Kafasında birkaç tane soru işareti oluştu alıp almamak konusunda. Dedim muhayyersin diye, topladıktan sonra bırakabilirsin diye. Sen de muhayyersin ben de muhayyerim dedim. Öyle bir bağlayıcı bir hüküm koymadık. Çünkü bunların abileri başkasına yarıcılık yaparken başta anlaşılıyorlar, cayana 200bin TL ceza koymuşlardı. Babaları şey oldu. Bozuldu. Alamadılar parayı. Sözleşmelerde cayma parası koyuyorlar ya o da haklı.” (K2, Bahçe sahibi)

Katılımcı 4 ise yaptığı müsâkât ortaklığında ilk başta yazılı bir sözleşme yapmamasına rağmen, bahçe sahibiyle arasında yaşanan bir olaydan sonra, bahçe sahibinin yazılı sözleşme yapmak istediğini ve yazılı sözleşme yaptıklarını dile getirmektedir.

“-Biz tarla sahibiyle anlaştık. Tarlada işimizi yapmaya başladık. Sonra güvensizlik oldu. Ben filizi aldım. Şimdi sen bana yarılık veriyorsun. Zamanı geldi filizini aldım. Başka komşular diyor ki adama, bu kişi filizleri bahçeden dışarı attı. Ben dedim ki abi dedim taksit tut gel bakalım nereye atmışım. Böyle dedim siz başkasının ağzına bakacaksınız dedim....”

-Siz sözleşme imzalamadan önce mi oldu bu?

47 Filiz alma, olgun fındık ağaçlarının dibinde kendiliğinden büyüyen genç fındık ağaçlarının kesilerek olgun ağacın yanından çıkarılması işlemi ifade etmektedir. Bu filizlerin erken gelişme aşamasında çıkarılmasının nedeni, olgun ağaçlardan alınacak verimi artırmaktır.

-Evet. İmzalamadan önce. Başkasına inanacaksan buyur dedim tarla burada. Gittik beraber baktık. Nereye atmışım dedim. Ben dedim yeomiyemi alır çıkarırım. Siz başkasının sözüne bakacaksınız, güven olayı ortada yoksa yeomiyemi alır çıkarırım. Siz kendi başımızın çaresine bakın dedim. Olur mu abisi falan filan. Baktı ki söylenen gibi değil. O şekilde dedi. Sözleşme yapalım.” (K4, Yarıcı)

3.5. Ortaklığın Süresi

Fındık bahçesi üzerine kurulan müsâkât ortaklıklarında anlaşma süreleri değişkenlik göstermektedir. Yapılan görüşmelerde dile getirilen süreler 1 yıl ile 7 yıl arasında değişmekte ya da tarafların yıllık olarak muhayyer bir şekilde sözleşme yenileme opsiyonu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların müsâkât sözleşmesi yaparken belirlediği süreler ve daha önceki ortaklık deneyim süreleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Ortaklık Tecrübesi ve Ortaklık Süreleri

Katılımcı	Sözleşmede Belirlenen Ortaklık Süresi (Yıl)	Müsâkât Ortaklığı Tecrübesi (Yıl)
K1	5 yıl	3 yıl
K2	1 yıl	1 yıl
K3	7 yıl	8 yıl
K4	5 yıl	3 yıl
K5	2 Yıl	5 yıl
K6	2 yıl	4 yıl
K7	Belirsiz	10 yıl
K8	1 yıl	3 yıl

Bakımsız bahçelerde yarıcı olan tarafın, bahçeye yapacakları bakımın mevesini alabilmelerine imkân sağlayacak uzun bir süre üzerinden sözleşme yapmak istedikleri görülmüştür. Bakımlı bahçelerde ise ortaklık süresinin daha kısa tutulabildiği tespit edilmiştir.

“Şimdi bu 7 sene sözleşme yapmamızın sebebi ne biliyor musun? Fındık verim nöbeti var. Bir sene veriyor bir sene vermiyor. O yüzden biz yıl arıyoruz. Biz verim nöbetini iyi besleme ile kaldırıyoruz ama nasıl oluyor? Mesela 5 tonluk bir bahçe bazen bir tona düşüyor bazen 5 ton veriyor. Biz onu nasıl yapıyoruz? 5 ton alıyoruz ondan. Vermediği sene 1 tonu 3 tona çıkarıyoruz, iyi beslemeyle. Bor, çinko eksikliğinden kaynaklanıyor genelde. Mesela adam nasıl yapıyor bazısı. Verim nöbeti olduğu sene sana veriyor fındıklığı. Az vereceği sene sana yaptırıyor. Çok vereceği sene kendisi yapıyor.” (K3, Yarıcı)

“Yazılı sözleşme yaptık. Peki uyduk mu buna? Ben uydum ama karşı taraf uymadı. Mesela 5 yıllık bir sözleşme yaptım, Kızılıklı bir adamın yeri için. İyiymi adamın yeri. Dedim ki ben senin yerinin bakımını yapacağım ama 1 sene

sonra bende alacaksan ona göre konuşalım. Yani 5 yıllığına burayı bana verirsen benim yapacağım bakım ve masraf kurtarır dedim. Adam da bunu kabul etti. 5 yıllık sözleşme yaptık. Ben ona göre bahçenin bakımını güzel yaptım. Hem fındık dallarını seyreltme anlamında hem otunu kesme anlamında tam gerektiği gibi yaptım. İki sene geçtikten sonra fındıklık toparlanmaya başladı.” (K1, Yarıcı)

“Sözleşmeyi yazalım dedik. Ben yazdım sözleşmeyi. Abi gerek yok dedi. Tereddüt etti. 1 sene sonra ne gösterir diye. Tabi o da araştırıyor soruyor. Kafasında birkaç tane soru işareti oluştu alıp almamak konusunda. Dedim muhayyersin diye, topladıktan sonra bırakabilirsin diye. Sen de muhayyersin ben de muhayyerim dedim. Öyle bir bağlayıcı bir hüküm koymadık.” (K2, Bahçe Sahibi)

3.6. Masrafların Paylaşımı

Yapılan ortaklıklarda masrafların paylaşım şekli de değişiklik göstermektedir. Sadece tek bir uygulamadan ziyade pek çok farklı masraf paylaşım şekli bulunmaktadır. Birinci paylaşım şeklinde yarıcı, sene boyunca bahçenin bakımı için yaptığı bütün masrafları yazmakta ve bu masraflar bahçe sahibi ile yarı yarıya paylaşılmaktadır. Bu masrafların içerisinde gübre, ilaç gibi girdi maliyetlerinin yanında yarıcının yapmış olduğu işçilik yevmiyelerinin de yarısı bahçe sahibi tarafından karşılanmaktadır. Mahsulün paylaşımı da yarı yarıya yapılmaktadır. Örneğin Katılımcı 4'ün yaptığı ortaklık şekli bu şekildedir:

“-Her şey bana ait. İçinin ağaç bakımı, başka ağaç varsa kesimi, temizliği her şey bana ait. Mesela 3 gün mü gittim. 1,5 yevmiye bana ait. 1,5 yevmiye ona ait.

-Peki elde edilen ürünü nasıl paylaştınız? Sözleşmede nasıl yazdınız?

-Sözleşmede her şeyi bana ait, her çalıştığımın yarı işçiliği adama ait. Ama sene sonunda fındık ortaya koyulacak. Yani adamın cebinden bir şey çıkmayacak. Mahsulden çıkacak.” (K4, Yarıcı)

İkinci paylaşım şeklinde ise bahçe sahibi sadece gübre fiyatının yarısına katlanmakta, kalan bütün bakım masrafları ve işçilik maliyeti yarıcıya ait olmaktadır. Mahsulün paylaşımı yarı yarıya yapılmaktadır. Katılımcı 3'ün yapmış olduğu ortaklık türü bu şekildedir:

“-Anlaşmaya bağlı. Piyasada tüm işçilik ortak yapan da var. Ama beni soruyorsan işçilik bana ait. Bahçeyi o koyuyor. Bütün diğer masraflar benim oluyor. Bir nevi iş ortaklığı bu zaten. Gübre ortak ikimizin.

-Gübreyi ortak alıyorsunuz ama atması senden öyle mi?

-Gübreyi atması, fındığı toplaması, bitki koruma ürünleri oluyor onların da hepsi bana ait. Mesela hastalıklar giriyor devreye. Fındık kurtları, fındık mantarı gibi hastalıklar oluyor. Onların ilaçlaması hepsi bende.

-İlacı da sen kendi cebinden alıyorsun? Sadece gübrenin parasını yarı yarıya karşılıyorsunuz öyle mi?

-Tabii sadece gübreyi ortak karşılıyoruz.

-Mahsulü nasıl paylaşıyorsunuz?

-Mahsulü yarı yarıya paylaşıyoruz." (K3, Yarıcı)

Üçüncü ortaklık şeklinde ise bahçe sahibi hiçbir masrafa katılmamaktadır. Bu ortaklık türünde gübre, ilaç ve her türlü işçilik maliyetleri yarıcıya ait olmaktadır. Mahsulün paylaşımında ise genellikle mahsulün 1/3'ü bahçe sahibine, 2/3'ü yarıcıya kalacak şekilde yapılmaktadır.

"-Piyasada yapanlar başka nasıl yapıyor?

-Piyasada üçte birini mal sahibine bırakıp üçte ikisini alan var. Onda bütün masraflar kendisine ait oluyor. Mal sahibi hiçbir şeye karışmıyor." (K3, Yarıcı)

Bu üç ortaklık türü dışında farklı masraf kalemlerini, farklı şekilde paylaşarak ortaklığı kuranlar da olmaktadır. Örneğin Katılımcı 4'ün yaptığı ilk müsâkât ortaklığında belli işçilikleri bahçe sahibi, belli işçilikleri yarıcı yapacak şekilde anlaşma yapılmıştır:

"Bahçe sahibi diyor ki sana ben bütün işçiliğini yaptım. Tırpanımı yaptırdım. Filizini yarı yarıya yaptırıyor. Toplamaya karışmam diyor. Toplama işi senin. İçindeki dalı kesme işi senin. Mahsulü yarı yarıya bölüyor." (K4, Yarıcı)

3.7. Diğer Masraflar

Sene içerisinde mahsulün verimine etki edecek bakım giderleri olabildiği gibi, mahsul verimine doğrudan etki etmeyen, bahçe çitlerinin tamiri, bahçede bulunan fındık harici meyve ağaçlarının bakımı gibi giderler de bulunmaktadır. Bu tür bakım giderlerini kimin hangi oranda karşıladığı incelendiğinde bu konuda da sabit bir uygulamanın olmadığı, yapılan yarıcılık usulüne göre uygulamanın değiştiği görülmektedir. Örneğin bütün masrafların bahçe sahibi ile yarıcı arasında yarı yarıya bölüldüğü bir durumda çitlerin yapımı için gereken işçilik de yarı yarıya karşılanmakta, tel ve kazıkların bedelleri ise bahçe sahibine ait olmaktadır. Bahçe sahibinin hiçbir masrafa katlanmadığı uygulamada ise çit yapımı için gerekli işçiliğin yarıcı tarafından karşılandığı uygulamalar olduğu gibi yarıcıların çit işçiliğine hiç karışmadığı uygulamalar da bulunmaktadır.

"-Tarlanın avla bakımı, fındık harici ağaçların bakımı kime aitti?

-Her şey bana ait. İçinin ağaç bakımı, başka ağaç varsa kesimi, temizliği her şey bana ait. Mesela 3 gün mü gittim. 1,5 yevmiye bana ait. 1,5 yevmiye ona ait." (K4, Yarıcı)

"-Genelde avla çok yok yani fındık bahçelerinde. Sınır var. Avla olan için de zaten iki günlük iş. İsterse ben yapıyorum. Kazığı mal sahibi alıyor. Kazık ve teli mal sahibi olması lazım zaten. İşçiliği yine bizden.

-Teamül o yani?

-Tabi demirbaş olduğu için. Çünkü o 20 yıl orada kalacak. Ben 2 sene sonra gideceğim. Kazık ve tel adama ait. İşçilik bizim. 2 günlük iş." (K3, Yarıcı)

"Yarıcı avla yapmıyor. Kapı yapmıyor. Yarıcı bunlara emek harcamayarak kendini koruyor. Bu yarıcı da kendini koruyor ileri yatırım yapmıyor. Bir defa niyet halis olmadıktan sonra illa açık yer oluyor." (K2, Bahçe sahibi)

3.8. Mahsulün Paylaşımı

Görüşme yapılan kişilerin tecrübe ettikleri ortaklık şekillerinden biri hariç diğerlerinin tamamında mahsul paylaşımı bir oran üzerinden (1/2-1/2, 1/3-2/3) yapılmakta, maktu bir mahsul miktarı zikredilmemektedir. Yalnızca Katılımcı 4'ün yapmış olduğu bir ortaklığın ilk senesinde bahçe sahibinin sadece 100 kg. fındık talep etmiş ve o sene mahsul paylaşılırken 100 kg. fındık almıştır.

"İlk senesi dedi ki kesinlikle sadece yeme fındığı alırım, 100 kg. Kendi komşularına çoluğuna çocuğuna." (K4, Yarıcı)

Mahsulün paylaşma zamanı geldiğinde, fındığın satılacağı tüccarın harmana çağrılarak veya fındık tüccarının işyerine gidilerek hem bahçe sahibi hem de yarıcının bulunduğu bir ortamda tartım yapılmakta ve anlaşılan orana göre paylaşım yapılmaktadır.

"Fındıkçıya fındığı satmaya gideceğim zaman diyorum ki abi fındıkçıya gidiyorum. Onun gözünün önünde tartılıyor ama. Elek fındığı bile elde kalmayacak şekilde ona da bölüyorum." (K4, Yarıcı)

"Bölüşümü şöyle yapıyoruz. Fındıkçıyı bahçeye çağırıyoruz. Ya onun istediği fındıkçı ya benim istediğim fındıkçı. Birisini çağırıyoruz. Makineye vurduk fındığı ya. Makine de bizden. Fındıkçı kaldırıyor. Tartıyoruz çuvalda, bölüşüyoruz. Teneke usulü değil. Kilo ile bölüşüyoruz yani." (K3, Yarıcı)

Bazı katılımcıların ise terazi ile tartmadan çuval hesabı tartım yaptıkları görülmüştür. Fındık toplandıktan ve kurutulduktan sonra çuvallama işlemi yapılarak depoya kaldırmaya veya satıma hazır hale getirilmektedir.

“Tartmadık. Harmana koyduğumuz zaman çuval hesabı. Çıkan fındığı çuvaldadık. Aynı ebattaki çuvala koyduk. Kaç çuval çıktıysa üçte birini ona verdik. Üçte ikisini biz aldık. Mesela dokuz çuval mı çıktı. Üç çuvalı ona verdik altı çuval biz aldık.” (K6, Yarıcı)

Mahsul toplandıktan ve tartım yapıldıktan sonra gündeme gelen konulardan biri de öşürdür. Mahsul öşürünün nasıl verildiği incelendiğinde, tarafların başlangıçta konu ile ilgili herhangi bir hususu konuşmadıkları görülmüştür. Öşürün hesaplama ve dağıtım işi, genellikle tarafların kendi sorumluluğuna bırakılmaktadır.

“Mesela bana düşen kısmı 500 kilo diyelim. 500 kilonun öşürünü ya para olarak veriyorum ya da fındığı olmayana kilo olarak fındık veriyorum. Bana düşeni ben veriyorum. Ona [bahçe sahibi] düşen ona kalmış. Çünkü o beni ilgilendirmez. Onun şahsi malı.” (K4, Yarıcı)

“Zekât [öşür] şöyle. Zekât senin şahsi şeyin. Biz gizli veririz onu. Herkes kendi fındığını alır. Ondan sonra ister kumarda yesin ister zekâtını versin o ona kalmış bir şey.” (K3, Yarıcı)

“Herkes kendi öşürünü hesaplayıp kendi veriyor. Sulamada 20’de 1. Böyle bir fetva verilmiştir. Çok masrafı olduğu için, işçilik olduğu için.” (K8, Bahçe sahibi)

3.9. Ortaklar Arasındaki Anlaşmazlık Sebepleri

Yapılan görüşmelerde ortaklar arasında meydana gelen anlaşmazlık sebeplerinden ilki, baştan belirlenen ortaklık süresinin bahçe sahibi tarafından bozulmak istenmesi, yani bahçe sahibinin tekrar kendi bahçesinin bakımını üstlenmek istemesidir. Ortaklık kurulurken yarıcı olacak taraf daha uzun süreli sözleşme istemektedir. Zira fındık bahçesine yapacağı bakımın verimi en az iki sene sonra kendisini göstermektedir. Baştan 5 sene gibi bir süre ile anlaşılmasına rağmen 2-3 sene sonra fındığın verimi arttığında, artan verimi gören bahçe sahipleri ortaklığı bozma yoluna gitmektedir. Örneğin Katılımcı 1 kendi yaşadığı tecrübeyi şu şekilde anlatmaktadır:

“Yazılı sözleşme yaptık. Peki uyduk mu buna ben uydum ama şöyle karşı taraf uymadı. Mesela 5 yıllık bir sözleşme yaptım. Kızılıklı bir adamın yeri için. İyiymi adamın yeri. Dedim ki ben senin yerinin bakımını yapacağım. Ama 1 sene sonra benden geri alacaksan ona göre konuşalım. Yani 5 yıllığına burayı bana verirsen benim yapacağım bakım ve masraf kurtarır dedim. Adam da bunu kabul etti. 5 yıllık sözleşme yaptık. Ben ona göre bahçenin bakımını güzel yaptım. Hem fındık dallarını seyreltme anlamında hem otunu kesme anlamında tam gerektiği gibi yaptım. 2 sene geçtikten sonra fındıklık toparlanmaya başladı. Zaten ilk aldığımda yaptığın bakımdan çok fazla istifade edemiyorsun. İkinci sezon bakımın faydasını daha fazla görüyorsun. İkinci, üçüncü sezon

devam edersen katlıyorsun yani. Tabi ikinci yıl adamın yeri artık iyi vermeye başladı. Adam bahçenin iyi verdiğini görünce üçüncü sene için, artık ben toplayacağım dedi. Sen üçüncü sene yapmıyorsun dedi. Ben de o sırada üçüncü sezon için bahçenin yarı bakımını yapmıştım. Kesim ve kesilen dalların toplanması gibi. İçini tertemiz yapmıştım. Bahara doğru, bir tek gübre atması kalmıştı. Tarla sahibi verimi görünce üçüncü dönem yaptırmayacağım dedi. Dedim ki bizim 5 yıllık anlaşmamız var. Yok dedi, ben yapacağım dedi. Ben de bak dedim fındıklığım yarı hizmetini görmüşüm dedim. Bir gübre atılması kalmış dedim, hem yere hem dala. Diğer işleri yaptım seyreltmesini yaptım, dalları çektim. Bunların hepsi bir işçilik dedim. Arabayla gittim geldim Karasu'dan, işçi çalıştırdım dedim. O da yaptıysan yaptın dedi. Ben de baktım adam şey etmiyor ben de hesaplarım dedim. Kendi yevmiyemi de hesaplarım dedim. Kendi yerim olduğu için kendi yevmiyemi hesaplamıyordum ama geri alacaksan hepsini hesaplarım dedim. Masrafı ortaya çıkarırım dedim. Benim masrafımı karşılarsın dedim. Bunu da kabul etmedi" (K1, Yarıcı)

Katılımcı 1'in yaşadığı benzer bir olayı Katılımcı 3 de yaşamıştır:

-Adamın bahçesi diken. Dikeni 3 senede temizledim. Bahçe bir vermeye başladı, adam elimizden aldı bahçeyi. 7 yıllığına almıştım. 3 senede adam bahçeyi geri aldı. Bahçeyi temizledim güzel çapaladım. Dikenleri yok ettim. Adam elimizden aldı.

-Peki baştan nasıl almıştınız süre konuşmuş muydunuz?

-Baştan 7 yıllığına konuşmuştuk. 2-3 senede bahçeyi temizledim hastalıkları yok ettim. Daha sonra geldi. Baktım dövüşeceğiz, gönül kırılmasın dedim. Allah'a havale ettim. Ayrıldım." (K3, Yarıcı)

Ortakların yaşadığı ikinci anlaşmazlık sebebi ise masrafların ve mahsulün paylaşımını baştan ayrıntılı olarak konuşmamlarından ve yazılı sözleşme yapmamlarından kaynaklanmaktadır. Uygulamada birden fazla paylaşım usulü olmasına rağmen tarafların düşündükleri paylaşım usulü birbirinden farklı olabilmekte bu durum da mahsulün paylaşımına sıra geldiğinde sorunlara yol açmaktadır.

"-Bana telefon geldi. Karşı taraf dedi ki yarılık yapar mısınız? Filizini almışım, tırpanını yapmışım. Filizi atacaksın, fındığı toplamaya karışmam. Sene sonunda da dalı keserim. Temizleme işi sana ait. Eyoallah dedim ben. Fındık toplandı, bölündü. Dedi ki böyle yarılık olmuyormuş. Kadın dedi ki bizim yaptığımız doğru değılmış. Sen dedi bizim hakkımıza girdin.

-Yarı yarıya mı bölüştünüz?

-Yarı yarıya bölüştük. Ama diyor ki sen diyor tırpan yapmadın. Filiz almadın. Ama sen de hiç fındık toplamadın. Fındık yeşmiyesi vermedin. Ben de şöyle dedim kadına. Abla dedim toplama işi 30 yeşmiye yiyor dedim. Bu fındık daldan toplandı. Fındıkta bir de yaptığın mahsulün masrafı çok önemli. Biliyorsun delisava fındığı daldan toplanır. Yere düşmüyor. Bu sistemde dedim ben yapamam. Benim çocuklarım büyük değil. Kendim toplayabilsem derim ki başkasına yeşmiyeye gideceğime kendim toplarım. O yüzden dedim ben ona gelemem. O da dedi ki şimdi hak olmadı mı? O zaman hak olduysa şöyle yapayım dedim. Dalını da temizleyeyim. Sana teslim edeyim dedim. Helalleşelim. Daha da yapmadım. Yapmam da.” (K4, Yarıcı)

Ortaklar arasında ortaya çıkan üçüncü anlaşmazlık sebebi ise bahçenin bakımında uygulanan usulle ilgilidir. Yarıcının kullanacağı gübrenin türü ve dal budama şekline bahçe sahibinin müdahale etmesi, kendi istediği şekilde yapmasını istemesinden dolayı anlaşmazlıkların çıktığı görülebilmektedir:

“Şöyle bir şey yaşadığım oldu. Adam mesela kulaktan dolma gübre atmak istiyor. Öyle olmaz. Analiz yapmadan ben gübre atmam. Toprak analizini yapacağım. Toprakta ne eksik, bitki ne istiyor onu göreceğim. Ben ondan sonra gübre atarım. O diyor ki benim komşum 3.15 gübre atıyor sen de 3.15 at. Sonra kavga ediyoruz. Daha sonra da adamla sorun yaşıyoruz. Ben budamayı usulüne göre yapıyorum. 5 dal bırakıyorum. O ne yapıyor 20’den aşağı inmeyeceksin diyor. Veyahut nasıl istiyor biliyor musun? Ben gece gündüz onun bahçesinde olayım. Gece gündüz yatayım orada. Öyle olmaz ki. Biz sezonluk işlerimizi yapıp başka işlerimize gideriz. Çünkü cevize de gidiyorum ben.” (K3, Yarıcı)

Diğer bakımların yanında devletin üretimi desteklemek için dönüm başına vermiş olduğu 170 liralık alan bazlı gelir desteğinin bahçe sahibine mi yoksa üretimi yapan yarıcıya mı ait olacağı da kimi zaman gündeme gelebilmektedir. Genellikle taraflar arasında yazılı bir sözleşme bulunmadığı için yarıcılık resmîyet kazanmamakta, bu nedenle Tarım Bakanlığı rutinde olduğu gibi ödemeleri bahçe sahiplerinin hesaplarına yapmaktadır. Bu ödemelerin bir kısmının yarıcıya verilip verilmemesi kararı da böylece bahçe sahibinin inisiyatifine kalmaktadır. Bahçe sahipleri genelde bu paraları yarıcılarla paylaşmamaktadır.

4. Tartışma (Günümüzdeki Yarıcılık Uygulamalarının Fıkhî Değerlendirmesi)

Müsâkât ortaklığının fındık bahçeleri üzerinden günümüzde nasıl yapıldığını ortaya koyan bulgular değerlendirildiğinde bazı fıkhî meselelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu fıkhî meseleler aşağıda maddeler halinde sıralanmakta ve bazı değerlendirmelerde bulunmaktadır:

(1) Yarıcı ile bahçe sahibi arasında kurulan ortaklıkta en dikkat çeken ve sık rastlanan olaylardan biri, bahçe sahibinin sözleşme süresi bitmeden ortaklığı feshetmesidir. Bahçe sahibinin ortaklığı feshetme sebebi ise genellikle haklı bir gerekçeye dayanmamaktadır. Fesihteki temel sebep genellikle bahçe sahibinin, yarıcının bahçeye yaptığı 1-2 yıllık bakımın mahsuldeki verim artışına olan etkisini görmesi ve artık bu mahsulü kendi toplamak istemesidir. Bu tür bir gerekçe müsâkât ortaklığını bitirmek için haklı bir gerekçe olmamakla birlikte bu durum alenen yarıcının hakkını gasp etmektir. Fıkıh literatüründe müsâkât ortaklığını bitiren sebepler olarak; tarlayı işleyen kişinin akde konu işe başlamadan taraflardan birinin vefat etmesi, sözleşmede belirlenen vadenin sona ermesi, tarafların akdi feshetme konusunda karar alması (ikâle) veya haklı/mücbir sebebe dayanarak sözleşmenin tek taraflı olarak feshedilmesi zikredilmektedir.⁴⁸ Haklı sebepler olarak ise yarıcının hastalanması, acze düşmesi, başka yere göçmesi, bahçe sahibinin mevcut olan bir borç sebebiyle ve başka malı da bulunmadığı için arazisini satmak zorunda kalması, yarıcının bahçedeki meyveleri çalmasından korkulacak kadar hırsız olduğunun anlaşılması gibi sebepler zikredilmektedir.⁴⁹ Mahsuldeki verim artışını gördükten sonra bahçe sahibinin ortaklığı feshetmesi haklı bir sebep olarak görülemez ve bu nedenle bu tür bir fesih caiz değildir.

Mevcut uygulamada taraflar arasında genellikle yazılı bir sözleşme imzalanmadığı için bahçe sahibi tarafından yapılan haksız fesih nedeniyle yarıcının konuyu dava konusu edemediği ve mağdur olduğu görülmektedir. Ayrıca yine ortaklar arasında yazılı bir belgenin bulunmamasının müsâkât sözleşmesinin süresi ile ilgili ihtilafa neden olduğu görülmüştür. Her ne kadar taraflar bunu anlaşmadan önce konuşsa da sözleşmenin süresi ile ilgili şahit tutulması ve bunun yazılı bir belge ile ihtilafa neden olmayacak bir şekle sokulması gerekmektedir. Müsâkât akdinin yazılı bir sözleşme ile kurulması İslam akit hukuku açısından akdin sıhhat yahut inikat şartlarından biri olmakla beraber, akitteki belirsiz ve tarafları anlaşmazlığa götürebilecek hususları ortadan kaldırıp mağduriyeti engelleme açısından sözleşmenin yazılı olarak yapılmasının fıkhi anlayışa daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Öyle ki, yazılı bir sözleşme yapılmadığı takdirde, örfen yerleşik bir uygulama bulunmaması sebebiyle çoğunlukla akitte belirsizlik durumlarının meydana gelmesi ve tarafların ihtilafa düşmesi söz konusu ise, yazılı sözleşmenin akdin sıhhat şartı derecesinde bir gereklilik olduğu söylenebilir.

(2) Ortaklar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların bir sebebinin de baştan anlaşma yaparken ortaklığın ayrıntılarını konuşmamalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin yarıcılık yapma konusunda anlaşmalarına rağmen hangi

48 Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, 3/270; Döndüren, "Müsâkât", 32/71.

49 Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm*, 3/487; Hüseyin Kayapınar, "Müzâraa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/236.

masrafların paylaşılacağı, hangi masrafların paylaşılmayacağı, mahsul paylaşımının nasıl gerçekleşeceği gibi temel hususları ayrıntılı konuşmalarını, sürece içerisinde tarafları ihtilafa düşürmektedir. Bu konuları ayrıntılı konuşmalarının sebebi, kanaatimizce bu konuları konuşmanın karşı tarafa güvenmediği izlenimi vereceğini düşünmeleridir. Fıkhi açıdan müsâkât akdinin sahih bir şekilde kurulabilmesi için tarafların elde edilecek mahsulü hangi oranda paylaşacağı ve ne sürede sözleşme yapacakları konusunda anlaşması gerekmektedir.⁵⁰

(3) Müsâkât ortaklığı kurulduktan sonra yarıcılarının dile getirdiği bir husus da bahçe sahibinin bahçe bakımı konusunda yarıcılara sıklıkla müdahale etmesi ve kendi istediği şekilde bahçenin bakımını yaptırmak istemesidir. Örneğin yarıcının kullanacağı gübrenin türü, yarıcının dal budama şekli gibi hususlarda bahçe sahibinin yarıcıya aşırı müdahalesi taraflar arasında anlaşmazlığa sebep olmaktadır. Bu problem de yine baştan ortaklık kurulurken şartların yeterince ayrıntılı konuşulmamasından kaynaklanmaktadır. Bahçe sahibi tarafından, kendi talep ettiği gübrenin, ilaç türünün atılması, onun talep edeceği şekilde fındık dallarının budanması gibi şartların yazılı sözleşmenin kuruluş aşamasında bahçeyi işleyecek kişiye bildirilmesi ve bu şartları kabul etmesi halinde yarıcının işe başlaması bu niza problemini ortadan kaldıracaktır. Nitekim İslam hukukunda, sözleşmelerde anlaşmazlığa yol açacak belirsizlikleri ortadan kaldırmak, akdin sıhhat şartlarından biri olarak görülmektedir.

(4) Ürün hasat edildikten sonra tarafların ürünü paylaşırken nizaya sebep olmayacak yöntemleri belirlemesi gerekmektedir. Bazı uygulamalarda ürünün tartılmadan, çuval sayısı veya teneke hesabına göre paylaştırıldığı görülmüştür. Çuvala koyulan mahsuller hacimsel açıdan birbiriyle aynı gibi gözükse de fındık gibi ürünler kilo hesabı ile değerlendirildiği için bu durum, tarafların haklarının birbirine geçmesine neden olabilir. Bunu önlemek adına paylaşım sırasında ürünler tartılarak taksim edilmelidir. Yapılan görüşmelerde sadece bir uygulamada mahsul paylaşımında maktu bir mahsul miktarı benimsenmiştir. Maktû bir bedelin zikredilmesi fikhî açıdan akdi fasit kılacak bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Zira mahsulün tamamının veya belli bir miktarının maktû olarak taraflardan birine ait olacağı şeklinde anlaşma yapmak, bahçe sahibinin de çalışmasını veya işletmecinin yapması gereken işleri üstlenmesini şart koşturmak, ürünün yetişmesine imkân vermeyecek kadar kısa bir süre belirlemek müsâkât akdini fasit kılmaktadır.⁵¹

(5) Mahsulün öşürünün nasıl verildiği incelendiğinde, tarafların başlangıçta konu ile ilgili herhangi bir hususu konuşmadıkları, öşürün hesaplama

50 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 8/286; Merğûnânî, *el-Hidâye*, 7/110; Ali Haydar Efendi, *Düreru'l-hukkâm*, 3/480-482.

51 Döndüren, "Müsâkât", 32/70-71.

ve dağıtım işini mahsul paylaşıldıktan sonra tarafların kendi sorumluluğuna bıraktıkları görülmüştür. Bu noktada, fıkha uygun bir öşür dağıtımının olabilmesi için tarafların kendi paylarına düşen mahsul miktarları üzerinden öşürlerini vermeleri gerekmektedir. Her bir taraf kendi payına düşen ürünün nisap miktarını aşması durumunda, bu ürün üzerinden öşür miktarını hesaplayıp vermelidir.⁵² Tarım ürünlerinde nisap miktarı, buğday, arpa, mısır, pirinç gibi saklanabilir ürünlerde, beş veskdir. Vesk bir hacim ölçüsü olduğundan, veskin günümüzde kullanılan ağırlık ölçüsü karşılığı, ürüne göre 653-1000 kg arasında değişmektedir.⁵³

Tablo 3: Müsâkât ve Yarıcılık Uygulamalarının Mukayesesi

	Müsâkât	Fındıkta Yarıcılık
Ortaklığın Kurulma Usulü	Yazılı sözleşme ile kurmak şart değildir.	Çoğunlukla sözlü ortaklık kurulmaktadır.
Ortaklığın süresi	Müsâkât akdinde istihsana konu olan bir diğer husus ise vadedir. Hanefiler; her tarımsal ürünün olgunlaşma süresi ve hasat zamanının genel olarak bildiğini ve bu konuda oluşan yörenin örfü göz önüne alınarak istihsan yoluyla müsâkât akdinde vadenin belirlenmesini zorunlu görmemektedirler.	Yapılan görüşmelerde dile getirilen süreler 1 yıl ila 7 yıl arasında değişmekte ya da tarafların yıllık olarak muhayyer bir şekilde sözleşme yaptıkları görülmüştür.
Masrafların paylaşımı	Mahsulün niteliğine ve niceliğine katkı sağlayan sulama, ilaçlama, gübreleme, budama, mahsulün hasat edilmesi ve bekçilik gibi işler bahçeyi işleyen tarafın sorumluluğundadır. Emek sahibinin alacağı ücret, elde edilecek mahsulün bir kısmından ödenir.	Üç farklı şekilde yapılmaktadır. 1- Gübre, ilaç gibi girdi maliyetlerinin yanında yarıcının yapmış olduğu işçilik maliyetlerinin de yarısı bahçe sahibi tarafından karşılanmaktadır. 2- Bahçe sahibi sadece gübre maliyetinin yarısına katlanmakta, kalan bütün bakım masrafları ve işçilik maliyeti yarıcıya ait olmaktadır. 3-Üçüncü ortaklık şeklinde ise bahçe sahibi hiçbir masrafa katlanmamaktadır.

52 İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtar*, 3/278; DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı".

53 DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı".

Diğer masrafların paylaşımı	Buna karşın mahsulün artışına doğrudan etkisi olmayan, bahçenin çevresini hayvanlardan korumak için tel örgü çekme, çit ve kapı yapma gibi bahçenin demirbaşı olarak katkı sağlayan kalıcı işler bahçeyi işleyen kişinin sorumluluğunda değildir.	Mahsul verimine doğrudan etki etmeyen, bahçe çitlerinin tamiri, bahçede bulunan fındık harici meyve ağaçlarının bakımı gibi giderlerin paylaşımına ilişkin sabit bir uygulamanın olmadığı, yapılan yarıcılık usulüne göre uygulamanın değiştiği görülmektedir. Çitlerin yapımı için gereken işçiliğin yarı yarıya karşılıandığı, tel ve kazıkların bedellerinin ise bahçe sahibine ait olduğu uygulamalar olduğu gibi yarıcıların çit işçiliğine hiç karışmadığı uygulamalar da bulunmaktadır.
Mahsulün paylaşımı	Hasat sonucunda elde edilen mahsul, akdi yapan taraflar arasında akit sırasında belirlenen oranda paylaşılmaktadır.	Mahsul paylaşımı genellikle bir oran üzerinden (1/2-1/2, 1/3-2/3) yapılmakta, maktu bir mahsul miktarı zikredilmemektedir.
Öşür	Elde edilen mahsulün öşürü, tarafların mahsul paylaşımından sonra kendi paylarına düşen mahsul miktarları üzerinden hesaplanmalıdır. Her bir taraf, kendi payına düşen ürünün nisap miktarını aşması durumunda, bu ürün üzerinden öşür miktarını hesaplayıp vermelidir	Öşür konusu sözleşmeye konu edinmemekte, genellikle tarafların kendi sorumluluklarına bırakılmaktadır.
Fesih sebebi	Lâzım bir akit olduğundan haklı bir sebep bulunmadıkça tek taraflı olarak feshedilememektedir. Bahçeyi işleyecek kişinin hırsızlıkla tanınması, büyük bir borç altına girmesi, bahçeyi işleyeninin işi yürütemeyecek derecede hasta olması yahut yolculuğa çıkmak durumunda kalması, haklı sebepler olarak zikredilmektedir.	Fesihteki temel sebep genellikle bahçe sahibinin, yarıcının bahçeye yaptığı 1-2 yıllık bakımın mahsuldeki verim artışına olan etkisini görmesi ve artık bu mahsulü kendi toplamak istemesidir.

Sonuç

Bu çalışmada, halk arasında yarıcılık olarak bilinen ve uygulanan müsâkât ortaklıklarının fındık bahçeleri üzerinden nasıl yapıldığı ortaya konulmuştur. 8 katılımcıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin analizi sonucunda 8 tema ortaya çıkmıştır. Bahçe sahiplerinin genellikle bahçeleriyle yeterince ilgilenemedikleri için müsâkât ortaklığı yoluyla bahçelerini işlettirdikleri görülmüştür. Müsâkât ortaklığı kurulurken kimi zaman yarıcının bahçe sahibine teklif götürdüğü, kimi zaman ise bahçesiyle ilgilenemeyen bahçe sahibinin bahçesini yarıya alabileceği kişileri bulmak için çevresine haber verdiği, çevresindekilerin tavsiye ettiği kişi ile görüşerek ortaklığı başlatmaya karar verdikleri görülmektedir. Bahçe sahibi ile yarıcı arasında kurulan ortaklığın genellikle sözlü olarak kurulduğu, tarafların yazılı bir sözleşme yapma ihtiyacı hissetmedikleri görülmüştür. Fındık bahçesi üzerine kurulan müsâkât ortaklıklarında anlaşma süreleri 1 yıl ila 7 yıl arasında değişmektedir.

Yapılan ortaklıklarda masrafların paylaşım şekli de değişiklik göstermektedir. Sadece tek bir uygulamadan ziyade pek çok farklı masraf paylaşım şekli bulunmaktadır. En sık rastlanan iki uygulamanın ilkinde yarıcı, sene boyunca bahçenin bakımı için yaptığı bütün masrafları yazmakta ve bu masraflar bahçe sahibi ile yarı yarıya paylaşılmaktadır. İkincisinde ise masrafların tamamı yarıcıya ait olmaktadır. İkinci uygulamanın klasik fıkihtaki müsâkât uygulamalarına daha çok benzediği, birinci uygulamanın ise günümüzde değişen modern tarım teknikleri neticesinde ortaya çıkan sulama, gübreleme, ilaçlama gibi farklı masraf kalemlerinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Günümüzde bahçenin bakımını üstlenen kişinin tek başına karşılayamayacağı ekstra masrafların çıkması neticesinde birinci uygulamanın da bir örf haline geldiği düşünülebilir. Mahsul paylaşımında da farklı uygulamalar olmakla birlikte genellikle en sık rastlanan mahsul paylaşım şeklinin (1/2-1/2, 1/3-2/3) oranında yapıldığı görülmektedir. Mahsul paylaşımında genellikle oran usulünün kullanıldığı, maktû bir mahsul miktarı zikredilmediği tespit edilmiştir. Sadece bir uygulamada maktu bir mahsul miktarı zikredilmiştir. Maktû bir mahsul miktarının zikredilmesi, yapılan anlaşmanın bir kira mı yoksa ortaklık mı olduğu sorusunu ortaya çıkarabilir. Zira, tarım arazilerinin kiraya verilmesi de oldukça yaygın olan bir uygulamadır. Fakat fındık bahçelerindeki örfün ürün paylaşımı şeklinde oluştuğu, kiralamaya benzemediği rahatlıkla söylenebilir. Tarım arazisi kiralama işlemlerinin daha çok buğday, arpa, ayçiçeği, yonca gibi ürünlerin yetiştirilebileceği boş tarlalar için mümkün olduğu ifade edilebilir. Bu uygulamada dönüm başı yıllık bir miktar belirlenmekte ve tarlayı kiralayan kişiden bu miktar tahsil edilmektedir. 20-30 yıllık ağaçların olduğu fındık bahçeleri için ise dönüm başı kiralama uygulamalarının olmadığı, uygulamanın mahsul paylaşımı şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Maktû bir mahsul miktarının zikredildiği yukarıdaki örnekte de gerek miktarın para

cinsinden ifade edilmesi ve görüşme yapılırken katılımcının ifade ettiği bilgiler, yapılan anlaşmanın bir ortaklık olduğunu göstermektedir.

Ortaklar arasında ortaya çıkan anlaşmazlık sebepleri incelendiğinde, en sık rastlanan anlaşmazlık sebebi baştan belirlenen ortaklık süresinin bahçe sahibi tarafından bozulmak istenmesidir. Örneğin baştan 5 sene gibi bir süre ile anlaşılmasına rağmen 2-3 sene sonra, yarıcının bakımı sayesinde fındığın verimi arttığında, artan verimi gören bahçe sahipleri ortaklığı bozma yoluna gitmektedir.

Netice olarak, müsâkât ortaklığının Sakarya ilindeki fındık üreticileri arasında yaygın olarak kullanılan bir uygulama olduğu söylenebilir. Müsâkât ortaklığı, halk arasında bu isimle kullanılmamakta, bu ortaklığa genellikle yarıcılık dendiği görülmektedir. Müsâkât ortaklığının fıkhi esasları, genellikle halk arasında bilinmemekte, uygulamanın esaslarında örf belirleyici bir rol oynamaktadır. Örf ile şekillenen uygulamanın da belli noktalarda fıkhi mahzurları bulunabilmektedir. Ortaklıkla ilgili tâli sayılabilecek hususların kimi zaman net olarak belirlenmediği, bu belirsizliğin de tarafları anlaşmazlığa götürdüğü ifade edilebilir.

Kaynakça

- Ali Haydar Efendi (Küçük). *Düreru'l-hukkâm şerh-u Mecelleti'l-Ahkâm*. 4 Cilt. Suud: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Aslan, Mehmet Selim. *Sürelî Akidlere Etkisi Açısından İslam Borçlar Hukukunda Özur*. Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Aşkın, Elif vd. "Kırsal Göçün Ekonometrik Analizi:Yeşilyurt İlçesi Örneği". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 14/2 (2013).
- Creswell, John. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
- Çakmak, Hanefi. *İslam Hukukunda Tarım İşletmeciliği ve Tarım Ortaklığı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı". Erişim 18 Nisan 2022. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/420/ekilmesi-icin-baskasina-verilen-tarlanin-osru-kim-tarafından-verilir->, <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/414/toprak-urunlerinin-zekati-nasil-verilir->
- Döndüren, Hamdi. "Müsâkât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/70-71. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- el-Kâsânî, Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- el-Merğmânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl. *el-Hidaye fi şerhi Bidayetü'l-mübtedi*. 8 Cilt. Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmu'l-İslamiyye, 1995.
- el-Mevsîlî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.
- er-Râzî, Muhammed b. Ebî Bekir. *Muhtârü's-sihâh*. 1 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2009.

- es-Sağircî, Esad Muhammed Said. *Delilleri Ile Hanefî Fıkhu*. çev. Halil Aldemir vd. İstanbul: Polen Yayınları, 2010.
- es-Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- Güner, Salih. *İbn Rüşd'ün Bidayetü'l-Müctehid Nihâyetü'l-Muktesid Adlı Eserinde Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Züfer'e Nispet Edilen Görüşler ve Bunların Hanefî Mezhebi Açısından Değerlendirilmesi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdülazîz. *Reddü'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtar*. 13 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- İbn Manzûr, Cemaleddin. *Lisânü'l-arab*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, t.y.
- İbn Rüşd (el-Hafid), Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.
- Karabıyık, Ertan - Dedeoğlu, Saniye. *Yeşimiyeci, Yarıcılık veya Kürekçi; Hepsî Çocuk Tarımsal Üretimde Ücret Tipleri ve Çocuk İşçiliğinin Görünümleri*. Ankara: Kalkınma Atölyesi, 1. Basım, 2018.
- Kayapınar, Hüseyin. "Müzâraa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/234-236. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kayapınar, Hüseyin. *İslam Hukukunda Ortaklık ve Kira Yoluyla Arazinin İşletilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.
- Kisbet, Mustafa. "İslam Borçlar Hukukunda Kabzın Akitlere Etkisi." *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2015).
- Maman, Ujang Maman vd. "'Al-Musaqah' and Sharia Agribusiness System: An Alternative Way to Meet Staple Food Self-Sufficiency in Contemporary Indonesia". *Hunafa: Jurnal Studia Islamika* 14/2 (2017), 189-231. <https://doi.org/10.24239/jsi.v14i2.448.189-231>
- Rahman, Asmak Ab. - Othman, Pazim Fadzim. "The Agricultural Land Tenancy Contract From The Islamic Perspective and Its Practice Among Farmers: A Study in Selangor, Malaysia". *African Journal of Agricultural Research* 7/10 (2012). <https://doi.org/10.5897/AJAR10.050>
- Suğur, Nadir (ed.). *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2009.
- TMO, Toprak Mahsulleri Ofisi. *2019 Yılı Fındık Sektör Raporu*. Ankara: TMO, 2020. <https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/sectorraporlari/findik2019.pdf>
- WB, The World Bank. "Agriculture, forestry, and fishing, value added (% of GDP) - Turkey". Erişim 15 Nisan 2021. <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS?locations=TR>
- Yılmaz, Ahmet. *İslam Hukukunda Muzaraa*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.